

Náučný chodník Po stopách lesnej železnice Klakovskou dolinou

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Žarnovica
Geomorfologické jednotky:	Žiarska kotlina a Vtáčnik
Geologické jednotky:	neogénna panva a sopečné pohorie
Chránené územie:	Chránená krajinná oblasť Ponitrie a chránený areál Ivanov salaš
Prístup:	bus Žarnovica, žel. stanica / vlak Žarnovica a pešo 100 m k lesnému závodu
Východisko:	Žarnovica, pri vstupe do odštepného závodu (OZ) Lesy SR, š. p., neďaleko železničnej stanice
Trasa:	Žarnovica, OZ Lesy SR, š. p. - Horné Hámre - Župkov - Hrabičov - Pilka - Kollárová - Pokuty - Pavlova lúčka - Megová - Podklak - Ostrý Grúň - Pilka (- Žarnovica)
Dĺžka, prevýšenie:	30 km, prevýšenie 720 m (späť až do východiska 41 km)
Čas prechodu:	individuálny
Počet zastávok:	11
Náročnosť:	náročná trasa (celkovou dĺžkou)

Zameranie chodníka: historické, lesnícke, prírodovedné

Typ chodníka: samoobslužný, líniový plus okruh, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: V strednej časti je trasa súběžná so zelenou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2005; 2015 a 2019 obnova s doplnením informačných panelov

Textový sprievodca: nie je; informačné panely sú voľne dostupné na stránke Združenia obcí Klakovskej doliny > .PDF

Kontakt: Lesy SR, š. p., odštepny závod Žarnovica, Železničná 613/13, 966 81 Žarnovica, tel. 045 / 6812 351; Mikroregión Klakovská dolina, Obecný úrad Hrabičov 188, 966 78 Hrabičov, tel. 045 / 6866 120

Aktuálny stav: Chodník je v dobrom stave.

Poznámky: (1) Trasa náučného chodníka takmer v celom rozsahu kopíruje po miestnych a lesných komunikáciách trate bývalej lesnej železnice v dolinách potoka Klak a Pokutského potoka. (2) Hlavné informačné panely stoja v jednotlivých obciach či osadách, viacero ďalších je v Hrabičove-Pilke v areáli expozície lesnej železnice, na trase medzi Pilkou a zastávkou chodníka Kollárová v lyžiarskom stredisku Ostrý Grúň-Kollárová a v okolí Klaku. (3) Trasa je vhodná pre bicykle. (4) Pri trase náučného chodníka sa nachádza niekoľko pamätníkov pripomínajúcich vypálenie obcí fašistami v januári 1945.

Využitelnosť pre školy

Pre terénne vyučovanie je náučný chodník vhodný v úseku Hrabičov-Pilka - Ostrý Grúň-Kollárová v doline Pokutského potoka. Expozíciu lesnej železnice v Hrabičove-Pilke odporúčame ako exkurznú lokalitu s dôrazom na históriu lesných železníc na Slovensku.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Klakovská dolina. Dolina severo-južného smeru vo východnej časti pohoria Vtáčnik v povodí vodného toku **Klak**, dlhého 21,5 km, prameniaceho pod ústredným hrebeňom pohoria v južnom svahu vrchu Za skalami vo výške asi 930 m n. m. a ústiaceho v Žarnovici sprava do Hrona. V území prevažujú rôzne typy andezitov a ich pyroklastík z mladšieho neogénu, no v oblasti Župkova - v centre geomorfologického podcelku Župkovská brázda - leží ostrov fluviálnych, resp. fluviálno-limnických štrkov a piesčitých štrkov staršieho neogénu. V 20. rokoch 20. storočia bola v doline vybudovaná sústava lesnej železnice na dopravu dreva k pile a pltnickej a železničnej stanici v Žarnovici (viac v samostatnom hesle). V nedeľu 21. januára 1945 sa územie stalo dejiskom svojou formou najbrutálnejšieho vojnového zločinu spáchaného na území Slovenska - **masakra v Klakovskej doline** -, keď nemecké nacistické ozbrojené zložky v spolupráci so slovenskými kolaborantmi zavraždili 148 obyvateľov obcí Ostrý Grúň a Klak a obe ich následne vypálili. Udalosť pripomínajú početné pomníky a pamätné izby. Od 70. rokov 20. storočia sa v časti Ostrého Grúňa Kollárová rozvíja lyžiarske (rekreačné) stredisko regionálneho významu. Päť obcí ležiacich v doline Klaku - **Horné Hámre, Župkov, Hrabičov, Ostrý Grúň a Klak** -, ktorých početné osady (štále) ležia v dolinách jeho prítokov (Pílanský potok, Župkovský potok), tvoria **Mikroregión Klakovská dolina**. Prostredníctvom svojho občianskeho Združenia obcí Klakovskej doliny sa obyvatelia sami podieľajú na skvalitňovaní životných podmienok, udržiavaní lokálnej produkcie a kultúry a propagácii regiónu. K rázovitým podujatiam patria napr. každoročné majstrovstvá v kosení ručnou kosou v obci Ostrý Grúň.

Žarnovická lesná železnica. Sústava úzkokolajnej železnice na dopravu dreva v Klakovskej doline, vybudovaná v rokoch 1924 - 1930 etapovito v celkovej dĺžke 34,3 km Riaditeľstvom štátnych lesov a majetkov v Žarnovici: prvým úsekom bola trať Žarnovica - Hrabičov - Kollárová - Pavlova lúčka

(1927), druhým úsek Hrabíčov - Klák - Megová (1930) a tretím úsek Horné Hámre-Brod - Píla-Šarkanov. Najvyššiu kapacitu prepravy železnica dosiahla v roku 1954. Prevažne bukové drevo sa v území i spracúvalo napr. na železničné podvaly a telegrafné stĺpy, v Žarnovici vznikol závod Preglejška. Na trati bolo viacero drevoskladov a nákladísk, do ktorých sa drevo približovalo vodnými šmykmi - rizňami - a konskými a volskými záprahmi. V najväčšom z nich **v lokalite Pokuty** na vetvení trate boli dve nakladacie miesta, medzi ktorými bol z blokov andezitu v roku 1925 vybudovaný **dvojoblúčkový kamenný most**. Pre konštrukčnú výnimočnosť bol vyhlásený za technickú pamiatku (i významné lesnícke miesto) a patrí medzi najkrajšie mosty na Slovensku. Na trati železničky jazdili tri rušne, 50 oplenových a 35 plošinových vozňov. Pre nástup nákladnej automobilovej dopravy bola prevádzka lesnej železnice v roku 1966 zrušená. V areáli bývalého depa motorovej lokomotívy **v Hrabíčove v lokalite Pilka** je vybudovaná **expozícia lesnej železnice**. Je verejnosti voľne prístupná.

Chránený areál Ivanov salaš. Chránené územie vo Vtáčniku severovýchodne od obce Klák vyhlásené v plochom bezlesnom závère doliny Čertovho potoka, pravostranného prítoku Pokutského potoka, v roku 2000 na ochranu významného biotopu s miznúcimi spoločenstvami lúk, pramenísk, horských a podhorských nív potokov s výskytom chránených, ohrozených a veľmi ohrozených druhov flóry a fauny. Areál je súčasťou rozsiahlejšieho územia európskeho významu Vtáčnik (je súčasťou sústavy Natura 2000).

Prírodná pamiatka Pokutský vodopád. Vodopád (najvyšší) v pohorí Vtáčnik vo východnom svahu vrchu Vtáčnik na začiatku toku Pokutského potoka, ktorým prekonáva skalnú stenu zvyšku andezitového lávového prúdu, vodorovne doskovito rozpukaného, v nadmorskej výške asi 1 000 m. V jeho okolí rastie bukový les.

Národná prírodná rezervácia Vtáčnik. Chránené územie vyhlásené juhovýchodne od Kamenca pod Vtáčnikom v roku 1950 v centrálnej - najvyššej - časti Vtáčnika v oblasti andezitom budovaných vrchov Zráz, **Vtáčnik (1 346 m n. m.)** a Malá Homôlka na ochranu typických vrcholových spoločenstiev na hranici bukového vegetačného stupňa vystavených extrémnym klimatickým podmienkam. V klimatických podmienkach s častým silným vetrom, veľkými rozdielmi v teplote vzduchu počas dňa a námrazou (tzv. vrcholový fenomén) na exponovanom reliéfe so skeletnatými pôdami dokážu stromy prežiť iba v zakrpatenej a deformovanej podobe. Najcennejšou časťou rezervácie je ostrovček zakrpatenej smrečiny južne od vrcholu Vtáčnika. Rezervácia je súčasťou rozsiahlejšieho rovnomenného územia európskeho významu (je súčasťou sústavy Natura 2000). Sprístupnená je po turisticky značených chodníkoch, mimo ktorých je pohyb zakázaný.

Nálezisko minerálu tetradymit v Župkove > pozri Náučný chodník Tetradymit

Žiarska kotlina. Výrazná medzihorská tektonicky diferencovaná depresia v západnej časti Slovenského stredohoria na strednom Slovensku trojuholníkového pôdorysu zhruba medzi Hliníkom nad Hronom, Žiarom nad Hronom a Janovou Lehotou s úzkym dlhým výbežkom od Bzenice dolinou Hrona k juhozápadu až po zreteľné zúženie hronskej nivy poniže Voznice. Kryha zemskej kôry je tu pozdĺž zlomov voči susedným vulkanickým pohoriam - na západe Vtáčniku, na juhovýchode Štiavnickým vrchom a na severovýchode a severe Kremnickým vrchom - poklesnutá veľmi hlboko a mocnosť jazerných a riečnych neogénnych sedimentov (sladkovodné íly, silty s preplástkami pieskocov, štrky a piesčité štrky, menej balvanovito-blokovité sedimenty) tu dosahuje okolo 500 m. Okrem nich kotlinu budujú štrky a piesky zvyškov riečnych terás a proluviálnych náplavových kuželov, ktoré sa v dôsledku nerovnomerných tektonických pohybov v rámci kotliny vyskytujú silne asymetricky prevažne na pravom brehu Hrona. Hojný je výskyt zosuvov a, keďže je kotlina s charakterom prevažne členitej pahorkatiny v značnej miere odlesnená, intenzívne je postihnutá aj výmoľovou eróziou. Kotlinou po jej juhovýchodnom okraji preteká Hron, do ktorého tu ústia mnohé potoky (sprava napr. Lutilský potok, Lovčický potok, Trubínsky potok, Prochotský potok a nižšie Klák a zľava Teplá, Vyhniansky potok, Hodrušský potok, Richnava). Svojrázny elementom krajiny Žiarskej

kotliny je rozsiahly areál žiarskeho závodu na výrobu hliníka a jeho antropogénne haldy, ležiace na riečnej terase a nive Hrona.

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Ponitrie. Chránené územie vyhlásené v roku 1985 v dvoch susediacich - geologicky a tým aj inak odlišných - horských celkoch Tribeč a Vtáčnik zhruba medzi Nitrou a líniou Prochoť - Podhradie pretiahnutého tvaru v dĺžke cca 55 km. **Tribeč**, ako jadrové pohorie, budujú najmä kryštalické bridlice, granodiority, vápence, dolomity a kremence. Jeho morfológicky osobitým a ojedinelým elementom sú 400 až 600 m vysoké nápadne čnejúce „hôrky“ lemujúce jeho ústredný chrbát od východu (napr. Plieška, Dúň, Veľký Lysec, Ploská, Člnok - Hôrka - Skalka) i západu (napr. Veľká skala, Hrdovická, Háj, Tábor). Sú to kvesty, ktoré vznikli na uklonených vrstvách relatívne voči okoliu odolnejších hornín - kremencov a vápencov. Veľkým Tribečom dosahuje maximálnu nadmorskú výšku 829 m. V dôsledku toho väčšinu územia porastajú dubovo-hrabové a dubové, vo vyšších polohách i bukové lesy a zväčša teplomilné rastlinné spoločenstvá so vzácnymi druhmi, napr. peniažtek slovenský, hrdobárka páchnuca, hrachor benátsky, kosatec nízky, hlaváčik jarný, poniklec veľkokvetý, ľalia zlatohlavá. Zhruba na línii Veľké Pole - Radobica naň severovýchodným smerom nadväzuje vulkanické pohorie **Vtáčnik**, budované najmä andezitmi a ich pyroklastikami, dosahujúce výšku 1 346 m (vrch Vtáčnik). To je príčinou, že v ňom prevažujú bukové a bukovo-jedľové lesy, v najvyšších polohách bukové porasty krovitého vzrastu, tzv. listnatá „kosodrevina“ s pôvodným smrekom a horskými druhmi (napr. mačucha cesnačkovitá, kamzičník rakúsky, chlpaňa lesná, iskerník platanolistý, prilbica moldavská a pozoruhodná škarda sibírska). Faunu CHKO reprezentujú: rys, mačka divá, jelenia, v nižších polohách srnčia a diviacia zver, hojná je introdukovaná danielia a muflónia zver. Vzácnymi dravecami sú tu: orol kriklavý, orol kráľovský, hadiar krátkoprstý a včelár obyčajný. Veľmi vzácny (vo Vtáčniku) je jariabok hôrny. V rámci CHKO leží viacero rôzne veľkých území európskeho významu (najrozsiahlejšie sú Vtáčnik na severnom konci a Zobor na južnom) a rozsiahlu centrálnu časť Tribeča s jeho západným okolím tvorí chránené vtáčie územie Tribeč (obe kategórie sú súčasťou sústavy Natura 2000).

Obsah informačných panelov

1. Lesný závod Žarnovica
2. LŽ Žarnovica - Pavlova lúčka / Megová
3. Brod. Horné Hámre
4. Trať. Župkov
5. Pilka. Hrabičov
6. Nákladisko Kollárová. Skiblanc Kollárová
7. Nákladisko Pokuty
8. Nákladisko Pavlova lúčka
9. Nákladisko Megová
10. Nákladisko Podklák. Klak
11. Nákladisko Ostrý Grúň. Ostrý Grúň

Informačné panely v teréne nie sú číslované a nemajú vlastné názvy.

Hlavné panely v teréne dopĺňajú ďalšie panely a tabuľky, napr. v Hrabičove v lokalite Pilka v areáli expozície lesnej železnice, na trase medzi Pilkou a zastávkou Kollárová, resp. lyžiarskym strediskom Ostrý Grúň-Kollárová, v okolí Kláku, ale aj ako upútavka na vrchole blízkeho Vtáčnika.

